

M. DR. LOSONCZY KATALIN*
„AZ ÉRTŐL AZ OCEÁNIG”
Czövek Lajos, főiskolai tanár, karnagy, zeneszerző
református indíttatása
(Poroszló, 1918. március 27. – Debrecen, 2008. február 11.)

Czövek Lajos

A zeneszerető poroszlói csizmadiamester és felesége, Farkas Julianna a zene légkörében nevelte jó hallású és a zenére igencsak fogékony fiát, aki korán hegedülni kezdett, de egy baleset következtében a rosszul összeforrott könyökcsontok lehetetlenné tették a további hegedülést. Ezért nem nyert felvételt 14 évesen a Debreceni Református Kollégiumba, ahol kötelező volt a vonós hangszer tanulása. Így a Tiszáninneri Református Egyházkerület Tanítóképző Intézetébe, Sárospatakra íratta be édesapja, ahol zongorázni tanult, majd a harmónium játékban való gyors előrehaladás után 16 évesen már orgonált. Bolvári Zoltán a kollégium kiváló zenetanára szeretettette meg vele a magyar zenét, hívta fel figyelmét Bartók Bélára és Kodály Zoltánra.

Czövek Lajos (A családi archívumból)

Tanítói diplomája megszerzése után szülőfalujában, Poroszlón Arany Géza mellett kántorkodott, a helyi dalárdát pedig édesapjával immár ketten vezették. Abádszalók, a kárpát-aljai Szőlősgyula, ahol népdalgyűjtéssel is foglalkozott, majd Tiszaszalók kántori munkája egy-egy állomás a fiatal, lelkesedéssel teli muzsikus pályáján, aki azonban tanulni vágyott, érezte, hogy jóval többre képes, mint amire eddigi tudásával juthatott. Hajdúnánáson általános iskolai és gimnáziumi tanári állást kapott, így beiratkozhatott Debrecenben a zenedében oktató Szabó Emil osztályába, akire nagy szeretettel és tisztelettel emlékezett évtizedekkel később is. A háború elől Ausztriába menekült, ahol egy kis faluban orgonált. Hajdúnánásra visszatérve gyermekkart épített, Kodály műveket tanított, sőt Bartók-művekből összeállított műsorával Debrecenbe is eljutottak. Ne felejtjük el, hogy 1945-46 táján járunk, a Bartók kórusművek alig tíz éve, 1935-ben születtek.

Az újra, főleg a magyar zene új üzenetére nagyon fogékony volt, ez csak mélyült az elkövetkezendő évtizedek hangyaszorgalmú munkájában!

1946 őszén felvételt nyert a Zeneakadémiára, énektanár és karvezetés szakra, így régi álma vált valóra!

Itt Ádám Jenő, Gárdonyi Zoltán, Vásárhelyi Zoltán, majd Bárdos Lajos tanítványaként 1948-ban szerzett diplomát!

A karcagi gimnáziumban töltött három tanév alatt komolyan felhívta magára a figyelmet! Gimnáziumi kórusával Kodály Székely keserveséből, valamint a Mátrai képek népdal szvitjéből rádiófelvétel is készült.

Czövek Lajos 1949-ben került Debrecenbe, s mint mindig azonnal kórusalapításba kezdett.

A Szent Anna utcai tanítóképzőben és a konzervatóriumban kapott rangos állást, feladata többek között az intézeti vegyeskar megépítése volt. 1950-ben átvette a Csenki Imre vezette Megyei Tanács Népi Együttese Kórusát. Konfliktusokkal teli időszak következett, mert a városvezetés szakmai hozzáértés nélkül avatkozott be az együttes munkájába, azonban a sikerek így sem maradtak el! Rádiófelvétel, külföldi utak, és egyre komolyabb felkérések követték egymást. Ezek sorából ki kell emelni 1953-ban a bukaresti Világifjúsági Találkozón szerzett kiemelt díjat, és az ugyanebben az évben előadott Psalmus Hungaricus oratóriumot, Haydn Évszakok c. oratóriumát, két évvel később Mozart Requiemjét, végül 1956-ban a kórus nagysikerű franciaországi, görögországi, közel-keleti koncertkörútját! Nem volt más vidéki kórus az országban, aki csak megközelítette volna a Debreceni Népi Együttes Énekkarának színvonalát! Számtalan népdalfeldolgozást írt az együttes számára.

1956! Az énekkar sorsát megpecsételte a tragikus helyzet, ellehetetlenült a rendszeres próbák megtartása, a kórus feloszlott, Tanár Úr Egerbe távozott. 1958-ban tért vissza Debrecenbe, hogy újra építse az életét.

A Kossuth Gimnázium énektanáraként azonnal pezsgő zenei életet teremtett! Mindemellett kórust szervezett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen is.

Idézeteket szeretnék felolvasni olyan nekem érkezett levelekből, amelyeket tanítványok, kórustagok írtak, akik ma mind legalább hatvan évesek, vagy annál idősebbek, de énekeltek Tanár Úr keze alatt, és az azóta eltelt idők tapasztalatain átszűrve emlékeznek ma már Czövek Lajos Tanár Úrra, a szeretett és tisztelt emberre és karnagyra.

Tóth Mariann Sopronból írta:

„Egyszer volt, hol nem volt, de szerencsére igaz volt,...nyolcadikosként Czövek Lajos volt az énektanárom. Akkor volt negyven éves, rendkívül sármos, elegáns, csillogó fekete hajú, jó humorú és nagyon igényes, aki magázott bennünket, soha nem kiabált, s gyönyörű népdalokat tanított, melyek a könyvben nem voltak benne.

Nagyon "kirítt" a tanári karból, rajongtunk érte... Az 1958/59-es tanévben ünnepelte a gimnázium a centenáriumát, s az énekkar az egyetem aulájában adott hangversenyt. Abban a szerencsében volt részem, hogy betett a gimnazisták közé a kórusba. Máig emlékszem a műsorra, akkor tapasztaltam először, hogy milyen egyéni ízléssel és igényesen választja a műveket. Énekeltük többek között Csajkovszkij Málnaszedő lányok karát, Britten Rügyfakadását, Bartók Keservesét és a Leánycsúfolót, Kodály Négy olasz madrigálját. Nagyon aprólékosan próbált, nagy figyelmet fordított a hangképzésre, magyarázta a

műveket, jó hangulata volt a próbáknak, sokat "ugratott" benniünket.Óriási élmény volt!"

A levélből kiderül, hogy Tóth Mariann zenetanári végzettséget szerzett, és mint zenetanár, kollégája lett Czövek Lajosnak a Tanítóképző Főiskolán. Levelét így folytatja:

„Akkor megtapasztaltam azt is, hogy nemcsak vezényleskor egyenes a gerince, hanem mindig. Nem hódolt be "semmiféle szélnek", a saját igaz, egyenes útját járta. Emelt fejjel viselte a mellőzést, azt is humorral "ütötte el". Sokkal korszerűbb volt a tanártársainál és nem utolsó sorban jóval műveltebb.

Czövek Lajost mindenki szerette és tisztelte tudásáért, az emberségéért, pozitív személyiségéért.”

A Debreceni Tanítóképző Főiskola tanaraként Czövek Lajos szervezte meg a hamarosan országos hírűvé fejlődött Maróthi György Kórust, melynek nevét ő választotta, és amelyet három évtizeden át vezetett.

Czövek Lajos országosan híressé vált Maróthi György Kórus élén (A családi archívumból)

Nem véletlenül választotta Maróthi György nevét! Emlékezzünk meg az 1715-ben Debrecenben született kiváló fiatalemberről! Fiatal maradt, hiszen mindössze 29 évesen távozott az élők sorából!

Zürichben, Schaffhausenben, majd Groningenben, Utrechtben, Hágában és Amszterdamban tanult. Éveken át Bázelen fejlesztette tovább zenei tudását, itt ismerhette meg Goudimel többszólamú zsoltárfeldolgozásait.

1738-ban tért haza, 23 évesen lett a kollégium tanára, és alapította meg a Kántust, először csak négy énekessel.

Debrecen zenei életének bölcsőjénél állunk, 280 évvel ezelőtt!

Nem lehetett véletlen tehát, hogy Czövek Lajos a kiváló tehetségű, és messzire látó ifjú polihisztor nevét választotta alakuló vegyeskara névadójául. Benne szellemi társát, közös református gyökereket, és távoli célokban való összekapcsolódást látott. Példát állított a debreceni fiatalság elé! Debrecen történelmének messze ható kulturális örökségébe vonta be a 20. század második felében élő, az ő hatósugarába kerülő fiatalokat, akik ezzel a szellemiséggel csak véletlenszerűen találkozhattak azokban az időkben.

A kórus fennállásának harmincéves évfordulója alkalmával rendezett koncerten elhangzott köszöntők sorából Tibori Tímeát idézem:

„ Egy kórust nem megalakítani, hanem megtartani a legnehezebb. Ám az, hogy ennyi ideig és ilyen eredményekkel tette, azaz tartotta fenn, mindenképpen kivételes fegyverténynek számít az öntevékeny művészeti csoportok életében. Amatőr kórusról, független emberek önkéntes társulásáról van ugyanis szó, ahol a fegyelem kényszerítő eszköze csak a jó mű és a közösség, amiben mindenkinek öröme telik.”

A kórus repertoárjában kiemelt szerepet játszottak a Kodály művek. Nagy magyar költők, így Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, Petőfi Sándor, Ady Endre, Weöres Sándor verseinek megzenésítései, valamint egyházi kórusművek, mint a Heinrich Schütz Karácsonyi oratóriuma, vagy Kodály Zoltán 50. genfi zsoltárfeldolgozása, és a csodálatos magyar népdalfeldolgozások mind arról vallanak, Czövek Lajos mely műveket érezte magához a legközelebb állónak, mely művek megtanítását tette a középpontba. Az alábbi kórusműveket egy volt tanítványa, ma már hatvanon túli „dalostárs”, Csigás Attila küldte el nekem, amikor arra kértem, sorolja fel a legemlékezetesebb élményeit. Ő az alábbiakat választotta:

1. Schütz: Karácsonyi oratórium
2. Kodály: 50. genfi zsoltár
3. Kodály: Adventi ének (Veni, veni Emmanuel)
4. Kodály: Székely keserves
5. Kodály: Esti dal
6. Kodály: Molnár Anna
7. Kodály: Túrót eszik a cigány
8. Kodály: Mátrai képek
9. Kodály: Norvég lányok
10. Kodály: Székelyfonó
11. Giardini - Éljenek a víg nők
12. Bárdos Lajos - Hej, igazítsad!
13. Hajdu M.: Rímjáték havas esőben (Tavaszi motetták III.)
14. Purcell: Dido és Aeneas

Hadd idézzem Őt, levelének záró sorait:

„Egy keddi 6 órás próba előtti fél órában keresztbe vetett lábbal ült a zongoránál és vizsgáztatta hallásomat, énekhangomat. Az első pillanattól kezdve sugárzott róla a határozottság, a szeretet, s (ma így mondanám) a profizmus. Az 1971-1978 közötti gyermeki, majd fiatalemberi évek egy életre nyújtottak nekem csodálatos élményt, (ma már tudom) értékrendet: zenéből, szeretetből, közösségi szellemből, a tradíciók tiszteletéből, a célért való kemény

és legmagasabb szintű szakmai munkából, puritán egyszerűségből, rendíthetetlenségből, emberi tartásból, s abból, hogy ma tudhatom: hol a helyem a Világban, mi a feladatom itt a Földön. Ma is bennem él, általa is vagyok az, aki vagyok. Mindörökké tisztelettel és hálával tartozom Neki!”

Czövek Lajos az alma materből, a Sárospataki Református Tanítóképzőből hozta magával az elérendő cél biztos tudását és a hozzá vezető úthoz való erőt.

Kevés szabad idejében, majd idősödve egyre inkább foglalkoztatta a régi magyar református énekek megzenésítésének ügye (megkoronázva korábban komponált vegyeskarra komponált műveinek sorát). Milyen sokat árul el, hogy a tanár, a nemzedékeket felnevelő leendő tanítók zenetanára olyan összeállításban és texturában gondolkodik, amelyről meggyőződött, hogy gyülekezeti énekkarok is meg tudják őket tanulni.

Tudta, és vállalta, hogy a legnagyobb feladat a teljesen avatatlan fiataalt megnyerni a zenére való odafigyelésre, annak tanulására, és aktív művelésére.

„Karizmatikus ember volt. A kórusba való belépésem pillanatától éreztem a felénk irányuló természetes szeretetét és emberségét, ami a művek betanítása és a vezénylés mellett mindig jelen volt minden gesztusában.” Dr. Gévay Gábor – matematikus

Nem csak a kóruspróbákon voltunk szívesen jelen! Élveztük vidám társaságát, könnyedségét a fiatalokkal, közvetlen, baráti gesztusait, szeme ragyogását, huncutságát és nem utolsó sorban a humorát!

Ime egy visszaemlékezés: Papp Péter Attila Németországból

„A kórusral egy Nyírbátorban rendezett Zenei Napok keretében egy oratóriumot adtunk elő. Az egyik szólista... Gregor József volt, aki akkorra már a New Yorki Metropolitant is megjárta. Gregor nem szeretett egyedül beszállni fellépés

előtt, ezért mindig egy basszistát kért a karnagytól a beénekléshez. Lajos bácsi értem küldött és a szeme sarkában a jól ismert hamiskás mosollyal közölte a megtiszteltetést. Sejtettem, hogy valami huncut tréfa fog kisülni a dologból. Megkezdtuk a skálázást, s amikor a nagy ciszhez érkeztünk, nagynevű vendégművésziünk kezdett "befulladni". Lajos bácsi pedig, arcán széles mosollyal indította a fél hanggal mélyebben végződő skálát, amelynél egyedül maradtam. Mikor még egy félhanggal mélyebb hangot ütött le a zongorán, már csak én énekeltem. Gregor művész úr csípőre vágott kézzel hallgatta, Lajos bácsi meg szinte már kacagott, amíg el nem érkeztünk a kontra gisz-ig. Ennél már művésziünk morcosan kérdezte meg Lajos bácsit, hogy direkt szívatni akarja őt. „Ó, én csak be akartam neked mutatni, hogy az én kórusom milyen "készlettel" dolgozik.” Ekkor már mindhárman nevettünk, és Gregor József-engesztelésül, és barátsága jeléül - meghívott egy kis vörös borra bennünket a fellépés utánra.”

2003-ban Czövek Lajost kitüntetésre terjesztették fel, melyre az alábbi ajánlást Tibori Tímea készítette:

„Tanítványi szeretettel hajtom meg fejem az Ünnepelet előtt. ... ajándékot kaptam az élettől: megismerhettem, és éveken át tapasztalhattam, van olyan egyéniség a környezetemben, akit nem tör meg az őt körülvevő irigység, politikai sandaság. Mosolyogva, szikáran, lobogó tekintettel nézett farkasszemet a támadókkal, és mindig igazat mondott. Csodálta a magyar népzene, Bartókot, Kodályt, Palestrinát, Lassust. Komponált, de műveiből csak keveset és kevesen énekelhettünk. Impulzív, ugyanakkor mindig szerető, megértő volt. Hittel, elkötelezettséggel vallotta, a zene lélektől lélekig ér, lebontja a kicsinyességből emelt falakat, megszégyeníti az irigyeket.”

Dr. Fekete Károly így emlékezett meg Czövek Lajosról 2008. február 20-án, a temetésén:

„... intésére pedig a kórustagok megnyíló szája egy behatárolt mozgásterű korszakban hirdethette: lelkünk nincs bilincsbe verve és a szívünk nincs kalodába zárva. Énekük nem kiégett mozgalmi dal volt, nem üres szólam, nem egy korosztály múltó slágere, hanem „felségesen művészi munka és életteljes” értékőrzés.”

Befejezésül Bárdos Lajos, Czövek Lajos zeneakadémiai tanára, 1975-ben írt sorait idézem:

„Kedves Druszám Uram! Már jó párat aludva Debrecenre – a hazai kórusok közül állandóan a te ragyogó Mátrai képek előadásod cseng vissza a legmélyebb élménnyel a fülembbe. Sok szép produkciót hallhattunk – de ez! Ahogy forgatom a műsorfüzetet, látom, hogy magyar kórusaink közé egyedül ehhez a számhoz írtam a fenti jelzőt: RAGYOGÓ! Ha Kodály hallhatta volna... ugyanazt mondta volna, mint 1952-ben a Rádiókórusnak: „Ilyen jól még senkitől nem hallottam!” ... Föl a fejjel! Hasonló nagyszerű muzsikálásokat – és hitelesebb zsűriket – kívánok.”

Czövek Lajos élete a protestáns etika megtestesítése: lankadatlan szorgalom, tartás, ugyanakkor alázat, szeretete nem kért, nem hivalkodott, hosszan tűrő és kegyes volt!

Emlékét tanítványok, kórusénekesek százai őrzik, szeretettel, köszönettel és el nem múltó hálával! Itt szeretném megköszönni Czövek Juditnak, Czövek Lajos lányának, hogy számos dokumentumot a rendelkezésemre bocsátott!

Hálás vagyok Czövek Lajos régi tanítványainak, és a kórustagoknak, akik megosztották velem emlékeiket, hogy ezt az előadást hitelessé, és igazán élővé tehessem velük, írásaikat idézve, még akkor is, ha az időkeret csak néhány levél részletet engedett szó szerint felolvasni.

***M. Dr. Losonczy Katalin**, DLA a Leopold Mozart Zeneiskola címzetes igazgatója. Előadásának első elhangzása a **SCIETIA AC EDUCATIO konferencián** volt a

Debreceni Református Hittudományi Egyetem tudományos konferencia sorozatának részeként 2018. április 11-én. Másodszor a **MEGYEI KÓRUSFÓRUMON** hangzott el Nagyrábén, melyet a Hajdú-Bihar Megyei Zenei Egyesület rendezett a Kossuth Lajos Művelődési Ház és Könyvtárban 2018. május 19.-én.